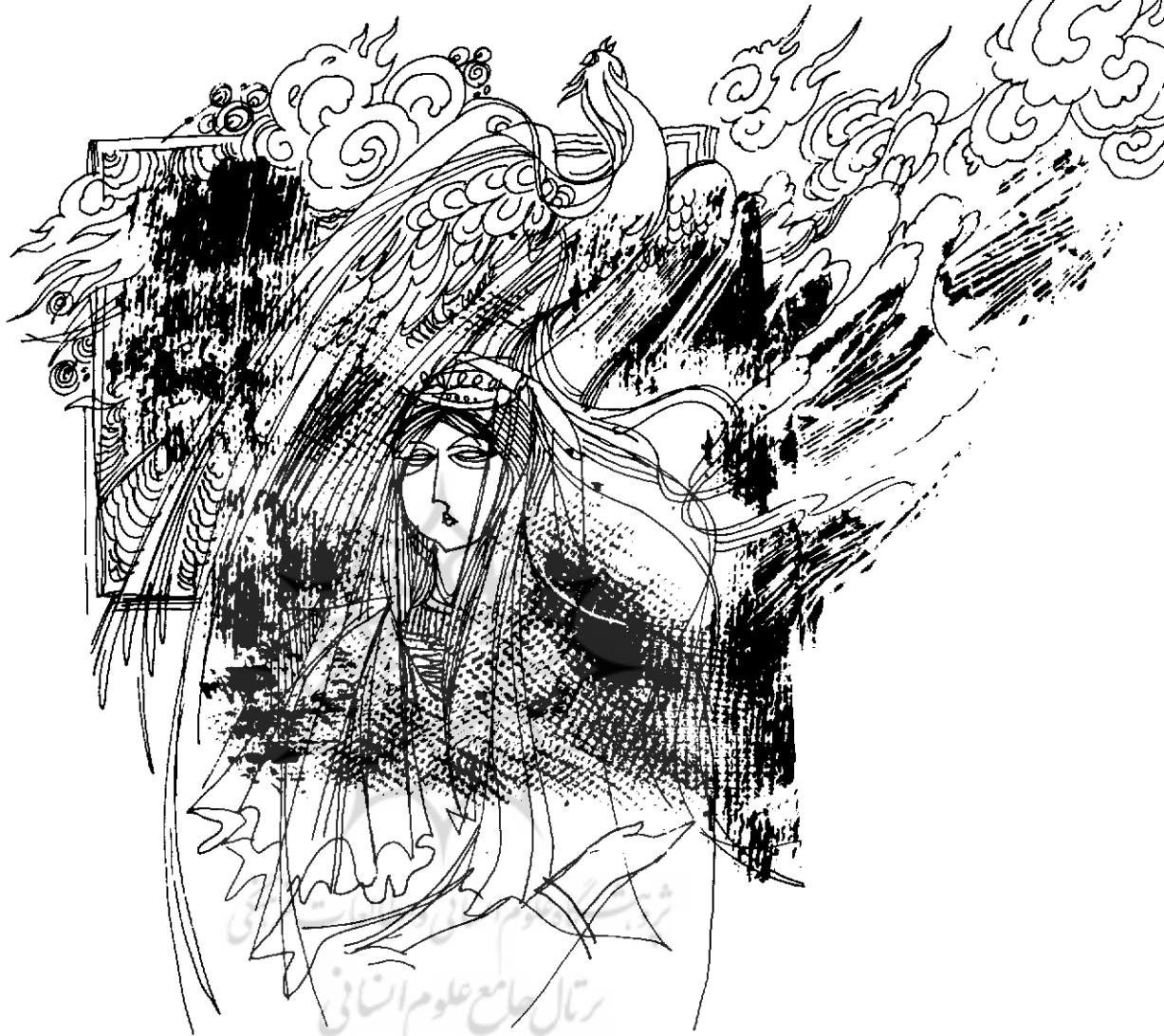

یکی دخت شاه سمنگان منم ...

* حمیدرضا شایگان فر *

● فرنگیس، همسر سیاوش، تورانی است: سهدار پسران میان را بست یکی بارهٔ تیز رو بر نشست به کاخ سیاوش بنهاد روی بسی آفرین خوانند بر فرّ اوی بدو گفت کامروز بر ساز کار به مهمانی دختر شهریار... سیاوش را دل بر آژرم بود ز پیران رخانش بر از شرم بود بدو گفت رو هر چه باید بساز تو دانی که از تو مرا نیست راز... به نزد فرنگیس بردند چیز روانشان بر از آفرین بود نیز... به پیوستگی بر، گوا ساختند چو زین عهد و پیمان برداختند... ۱۰۰۹۹/۳

کنون این گرامی دو گونه گهر، بسپاید برآمیخت با یکدگر سه پوشیده رخ را سه دیهیم جوی سزا را سزاوار بی گفت و گوی ۸۲.۸۳/۱

● از آنجا که قرار است رودابه، دختر مهرباب کابلی با زال ازدواج کند، از همان ابتدا غیر ایرانی بودن او اعلام می‌شود:

ز ضحاک تازی گهر داشتی (مهرباب) به کابل همه بسوم و برداشتی ۱۵۵/۱

● سام در ابتدا با ازدواج زال و رودابه موافق نیست و رودابه را از آنجا که ایرانی نیست و نشی به ضحاک می‌رسد، دیوزاده می‌خواند:

ازین مرغ پرورده (زال) وان دیوزاد (رودابه)، چه گویی، چگونه برآید نژاد؟ ۱۸۰/۱

یکی از مسائلی که در شاهنامه مطرح است، این است که چرا همسران ایرانیان تقریباً همگی غیر ایرانی و بویژه تورانی‌اند؟

در این جا برای جلوگیری از اطالهٔ کلام، به ارائهٔ بعضی شواهد از شاهنامه بسنده می‌شود!:

● جندل، از بزرگان دربار فریدون، از طرف او مأمور می‌شود، دختران سرو، شاه یمن را برای پسران فریدون، ایرج و سلم و تور، خواستگاری کند: جندل به شاه یمن چنین می‌گوید:

بدان ای سر مایهٔ تازیان گز اختر بدی جاودان بی زبان... درود فریدون فرخ دهم سخن هر چه پرسند پاسخ دهم... مرا گفت شاه یمن را بگویی که بر گاه تا مشک بوید، بوی... ز کارآگهان آگهی یافتم بدین آگهی تیز بشتافتم، کجا از پس برده پوشیده روی، سه پاکیزه داری تو ای نامجوی...

سودابه، همسر کاووس، هاماورانی است؛ از آن پس به کاووس، گوینده گفت که او دختری دارد اندر نهفت که از سرور، پالاش زیباتر است ز مشک سیه بر سرش افسراست... نشاید که باشد به جز جفت شاه چه نیکو بود شاه را جفت، ماه پنجنمید کاووس را دل ز جای چنین داد پاسخ که این است رای... ۱۳۱/۲

دکتر اسلامی ندوشن، می‌نویسد: «نکته قابل توجه این است که در دوران اساطیری و پهلوانی شاهنامه، اکثر زنان نام آور، خارجی هستند؛ همسران پسران فریدون، یعنی: سیندخت و رودابه، کابلی؛ فرنگیس، منیزه، جریره، تهینه و مادر سیاوش تورانی هستند؛ کتابون همسر گشتاسپ، رومی است.»^(۱)

ریشه غیر ایرانی بودن زنان را در اسطوره، باید در عقاید ایرانیان باستان جستجو کرد.

جهان اسطوره در شاهنامه، جهان مبارزه خیر و شر است. آریاییان باستان از دیر باز به دو میدا خیر و شر قابل بودند؛ از یک سو خدایان و از سوی دیگر اهریمنان قرار داشتند؛ امور نیک مانند: روشنی، باران، خوبی، وفای به عهد، راستگویی و... را به خدایان و امور بد، مانند: تاریکی، خشکی، دروغ، گناه، فساد و... را به اهریمنان نسبت می‌دادند.^(۲)

احتمالاً حملات بدویان مهاجم به آریاییانی که در ایران شرقی می‌زیستند، باعث شده در اندیشه زرتشت و آنان، فکر اداره شدن جهان توسط دو میدا، راه پیدا کند. نخستین میدا، میدا خیر (اهورامزدا) و دومین میدا، میدا شر (اهریمن). این دو با یکدیگر در نبردند و انسان نیز در این نبرد شریک است؛ چرا که جهان انسانها نیز به دو جهان انسانهای نیکوکار و انسانهای بدکار و پیرو اهریمن تقسیم می‌شود.^(۳)

چنان که می‌دانیم در باورشناسی کهن ایران، جهان، چهار دوره سه هزار ساله را طی می‌کند و سپس عمر آن به پایان می‌رسد؛ طبق این باور، ایرانیان زمان خود را، سه هزاره سوم می‌دانستند؛ یعنی «گومیچشن» و آن هنگامی است که نیروهای اهریمنی به سرزمین روشنی حمله می‌برند و جهان آمیزه‌ای می‌شود از دو نیروی خیر و شر، آسمان و زمین، جان و تن، نیکی و بدی، مثبت و منفی و...^(۴)

بنابراین در دوران آمیختگی (سه هزاره سوم) هر مزد، نماد پاکی و روشنی و اهریمن، زاده پلیدی و تاریکی با همدیگر در کارزارند؛ در شاهنامه این آمیزش آفرینش از ابتدا با نبرد دیوان و ایرانیان و با تقسیم جهان به وسیله فریدون بین ایرج و سلم و تور مشخص می‌شود. ایرج نیم مثبت و روشن و اهورایی، دنیاوسلم و تور، نیم منفی و تاریک و اهریمنی جهان را صاحب می‌شوند. جدال این دویی بین مثبت و منفی در اسطوره کاملاً نمایان است.

عقیده به این دوگانگی (خوبی و بدی) در جهان به دوره‌های باستانی بسیار دور می‌رسد. در تفکر چینی، مسأله دو طرفی بودن «یانگ» و «یین» بر هر چیز حکومت دارد؛ یانگ نماینده جنس نر یا مثبت است و یین نماینده جنس ماده و یا منفی است و هر دو، اصل زندگی به شمار می‌روند؛ یانگ مظهر روشنی، گرمی، فاعلیت، آسمان، خورشید، خوبی و... است و یین نماد تاریکی، سردی، انفعال، زمین، ماه، بدی و... است.^(۵)

باتوجه به آنچه گفته شد، ایرانیان در جهان اسطوره، خود، کشور و نیروهای وابسته را، قطب مثبت جهان می‌دانستند و بنیاد آفرینش و هستی را در پیوندی میان خود (قطب مثبت، مرد ایرانی) با غیر ایرانیان (قطب منفی، زن تورانی یا غیر ایرانی) می‌دیدند. برای همین در شاهنامه ایرانیان همیشه به خورشید، شیر، آتش، مرد و... نماد قطب مثبت و فاعل، تشبیه می‌شوند؛ در مقابل، تورانیان به ماه، گاو، آب، مار و... نمادهای قطب منفی، زمینی و مفعول تشبیه می‌گردند. به شواهدی در باب آنچه گفتیم در شاهنامه نظری بیندازیم:

● رستم کیخسرو را خورشید می‌نامد:
بدو (پیران) گفت رستم که ای پهلوان
درودت ز خورشید روشن روان
هم از مادرش دخت افراسیاب
که مهر تو بیند همیشه به خواب
۲۲۰/۴

● در مقابل تورانیها عموماً به ماه مانند می‌شوند. افراسیاب
پسر خود، سرخه را این گونه مورد خطاب قرار می‌دهد:
تو فرزندی و نیکخواه منی
ستون سپاهی و ماه منی
۱۷۷/۳

● در جایی دیگر کیخسرو به ایرانیان می‌گوید من شنیده‌ام،
هنگامی که ماه توران (افراسیاب) بلند شود، خورشید ایران
(خسرو) به آن گزند خواهد رساند:
به گاراگهان گفت کسای بخردان
من ایسدون شنیدستم از سوبدان،
که چون ماه ترکان برآید بلند،
ز خورشید ایرانش آید گزند
۹۰/۵

● کاووس از کشورهای دیگر باج می‌طلبد؛ آنان به گاوی
مانند می‌شوند که در برابر شیر (ایرانیان) تاب مخالفت
ندارند:
پذیرفت هر مهتری باژ و ساو
نگرد آزمون گاو با شیسر، تاو
۱۲۷/۲

گاو نماد نیروهای مادی، زمین، اُتوت، آب و... است؛ اما شیر
سمبل نیروهای برتر، آتش، تابستان و... است. یکی از چهاربهای
نخت جمشید، شیری را نشان می‌دهد که بر کفل گاوی چنگ
انداخته؛ این نقش، نمادی تواند بود از پیروزی ایرانیان بر
دشمنان^(۶)؛ و پیروزی آتش (ایران) بر آب (توران). به شاهد زیر از
شاهنامه توجه کنیم که گرسوز تورانی برای سیاوش از دشمنی
تورانیان با ایرانیان می‌گوید:

نخستین ز تور ایسر آمد بستی
که برخاست زم فرّه ایزدی
شنیدی که با ایرج کم سخن
به آغاز کینه چه افکنید بن
وزان جایگه تا به افراسیاب؛
شدست آتش ایران و توران چسواب
۱۳۲/۳

بنیاد حماسه‌های ایران، بر اساس سرگذشت مرد و
ستایش شکوهمندی و سرفرازی مرد بل و پهلوان استوار
شده است. ویژگی اساس حماسه، عبارت از جایگزین
کردن مرد در مقام ایزد است.^(۷) بن مایه اسطوره‌های ایران،
عظمت و قدرت ایران (خورشید، پهلوان، مرد و نیروهای
مثبت) است.

باتوجه به آنچه مطرح شد، زن ایرانی، خود، در این جنبه
مثبت قرار دارد و اگر زن ایرانی در اسطوره مطرح می‌شود،
نمی‌تواند صرفاً مؤنث باشد و صفات کاملاً زنانه داشته
باشد؛ چرا که ایرانی است و در قطب منفی و کارپذیر جهان
جای نگرفته است.

برای همین در شاهنامه، همیشه زنان ایرانی صفاتی مردانه و پهلوانی دارند. مثلاً بانو گنسب، دختر رستم و همسر گیو، صفت «سوار» دارد.
گیو در مورد ازدواجش با بانو گنسب می‌گوید:
بهین دخت پسانو گنسب سوار،
به من داد گردنگش نامدار (رستم)
۲۵۹/۳

یا در مورد گردآفرید چنین می‌خوانیم:
زنی بود بر سنان گردی سوار
همیشه به جنگ اندرون نامدار
۱۸۲/۲

از آنچه آمد، می‌توان چنین نتیجه گرفت که زن ایرانی نمی‌تواند همسر یک تورانی شود وگرنه بنیاد حماسه و اسطوره به هم می‌ریزد. در شاهنامه می‌بینیم هرگاه که دختران ایرانی به دست غیرایرانیان (ضحاک، ارجاسپ، ...) روبرو و اسیر می‌شوند، بعد از مدتی، این پیوندهای تصنعی، به وسیله پهلوانان ایرانی می‌گسلد و آنان به ایران باز می‌گردند؛ از آن روست که گردآفرید به سهراب می‌گوید:
بخندید و او را به افسوس گفت
که ترکان ز ایران نیابند جفت
۱۸۹/۲

اما در هیچ جای شاهنامه دیده نمی‌شود که زنی تورانی از مردی ایرانی منتفر باشد.
استاد تولدک در کتاب حماسه ملی ایران، از این که زنان ایرانی در شاهنامه، صفات زنانه ندارند و به عنوان معشوق مطرح نمی‌شوند، تعجب می‌کند و از این جهت منیزه تورانی را که براستی صفاتی زنانه و لطیف دارد، می‌ستاید.^۱ حال آن که با توجه به نکاتی که ذکر شد، جای تعجبی نمی‌ماند.
اما زنان غیرایرانی (قطب منفی) در شاهنامه اغلب به ماه مانند می‌شوند؛ در مقابل مردان ایرانی که به خورشید تشبیه می‌گردند؛ مثلاً غلام زال، به ندیمگان رودابه، در مورد ازدواج آن دو می‌گوید:

چنین گفت با بندگان، خوب چهر،
که با ماه (رودابه) خوب است رخشنده مهر (زال)
۱۶۵/۱

نگاهی به پیشینه این مسأله ضروری است. عقیده کارل گوستاو یونگ بر این است که بسیاری از چیزها از مظاهر «مادر» به شمار می‌روند؛ مثل زمین، جهان زیرین، ماه و... و این مظاهر ممکن است دارای معنایی منفی و اهریمنی باشند.^۲

رابطه زن با تن، جهان ماده، زمین، و ماه هم ریشه‌ای بس کهن دارد. رومن گیرشمن در مورد دین قدیمترین سکنه ایران می‌نویسد: «در بین النهرین که سکنه بدوی آن از همان منشأ سکنه نجد ایران بودند، معتقد بودند که حیات آفریده یک ربه النوع است و جهان در نظر آنان حامله بود؛ نه زاییده. منبع حیات به عکس آنچه مصریان می‌پنداشتند، مؤنث بود؛ نه مذکر. بسیاری از یکره‌های کوچک از ربه النوعی برهنه که در امکانه ماقبل تاریخی ایران پیدا شده است، به ما اجازه می‌دهد بگوییم انسان ماقبل تاریخی، دارای این گونه معتقدات بوده است.»^۳

زن مظهر باروری است. از هزاره سوم پیش از میلاد، سفالهایی در دست است که نقشهای آن نشان‌دهنده پرستش الهه باروری و پیوند آن با ماه است؛ این الهگان باروری در حفاریهای متعلق به هزاره اول پیش از میلاد دیده شده‌اند که داخل حلقه ماه قرار دارند. در حفاریهای شوش، نقشهایی به دست آمده که زنانی را نشان می‌دهد که دست در دست یکدیگر دارند و همراه با نمادهای ماه به چشم می‌خورند.^۴

ویل دورانت در تاریخ تمدن می‌نویسد: «ماه، خدای محبوب زنان به شمار می‌رفته و آن را به عنوان خدای حامی خود می‌پرستیده‌اند.»^۵
خورشید و ماه را هم مذکر و مؤنث فرض کرده‌اند؛ مثلاً اخوان الصفا، خورشید و ماه را به عنوان اصل مذکر و مؤنث جهان دانسته‌اند.^۶

همان‌طور که مطرح شد، ایران و ایرانیان در اسطوره، عنصر برتر و اصل کارایی جهان هستند در برابر تورانیان که عنصر فرودین و کارپذیر خلقت محسوب می‌شدند. از آن جاست که در عرفان، تورانیان رمز تن پست زمینی، در برابر نفس ناطقه و روح الهی (ایرانیان) تعبیر می‌شوند.
به تفسیری عرفانی در قالب شعر که آذر یگدلی، صاحب آتشکده آذر آورده و آن را به مولانا نسبت داده، توجه کنیم:

... ز ایران جان، سیاوش عقل معاد، روی
از بهر این نتیجه به توران تن نهاد...
تا چند گاه در ختن گام و آرزو،
بیچاره با فریگیس شهوت بود شاد...
کیخسرو وجود ز تزویج عقل و نفس،
موجود گشت و بال بزرگی همی گشاد
گیو طلب بیامد و شهزاده بر گرفت
از تور تن پُرد به ایران جان چو باد...^۷

بنابر عقاید ایرانیان کهن، آمیزش این دو نیرو (عقل و نفس / جان و تن) بود که قوام و دوام جهان را سبب می‌شد؛ برای همین در اسطوره، ایرانی، به عنوان جان و عنصر مثبت جهان با غیرایرانی به عنوان تن، پیوند می‌گردد و ثمره این پیوستگی، دنیای تضادها و برخوردها و جنگ‌هاست تا روزی که این پیوند بگسلد و مرزهای آن از هم جدا شود و آن آخر جهان خواهد بود.

پانوشتها

- ۱- شواهد از شاهنامه چاپ مسکوست و رقم سمت راست نمایانگر شماره جلد و رقم سمت چپ شماره صفحه است.
- ۲- نقل از فردوسی، زن و ترازوی، به کوشش ناصر حریری، کتابسرای بابل، سال ۱۳۴۵، ص ۱۳.
- ۳- برای اطلاع بیشتر بنگرید به: مزدیسنا و تأثیر آن در ادب فارسی، شادروان دکتر محمد معین، انتشارات دانشگاه تهران، سال ۱۳۲۶، ص ۳۲.
- ۴- بنگرید به: ایران از آغاز تا اسلام، رومن گیرشمن، ترجمه دکتر محمد معین، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ هشتم، سال ۱۳۷۰، ص ۱۷۹.
- ۵- برای اطلاع بیشتر بنگرید به: از گونه‌ای دیگر، دکتر میرجلال‌الدین کزازی، نشر مرکز، چاپ اول، سال ۱۳۶۸، صص ۳ و ۴.
- ۶- نگاه کنید به: تاریخ علم، جورج سارتن، ترجمه احمد آرام، انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم، سال ۱۳۴۶، صص ۱۰ و ۱۱.
- ۷- نگاه کنید به: از گونه‌ای دیگر، دکتر میرجلال‌الدین کزازی، صص ۵ و ۱۳.
- ۸- بنگرید به: سفرنامه و بحث درباره شاهنامه، انتشارات دانشگاه تهران، سال ۱۳۴۹، ص ۹۲.
- ۹- برای اطلاع بیشتر بنگرید به: حماسه ملی ایران، تور دور تولدک، ترجمه بزرگ علوی، انتشارات سپهر، چاپ دوم، ص ۱۱۶.
- ۱۰- بنگرید به: چهار صورت مثالی، کارل گوستاو یونگ، ترجمه پروین فرامرزی، انتشارات آستان قدس، چاپ اول سال ۱۳۶۸، ص ۲۵ به بعد.
- ۱۱- ایران از آغاز تا اسلام، رومن گیرشمن، ترجمه دکتر معین، ص ۳۰.
- ۱۲- برای اطلاع بیشتر بنگرید به: ماه در ایران، مهرانگیز صدی، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ اول، سال ۱۳۶۷، ص ۲۱ به بعد.
- ۱۳- نقل از پیشین، ص ۱۱۰.
- ۱۴- بنگرید به: رمز و داستانهای رمزی، نفی پورنامداریان، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، سال ۱۳۶۸، ص ۳۲۴.
- ۱۵- نقل از پیشین، ص ۱۵۴.

شرکت کتاب و نوار

زبانسرا

قابل توجه آموزشگاههای زبان، مهد
کودکها و علاقمندان به فراگیری زبان آموزش
زبانهای زنده دنیا با کتاب و نوار و
فیلمهای آموزشی ویدئویی
تهران - خیابان انقلاب - اول وصال
شیرازی پلاک ۲۷
تلفن: ۶۴۶۲۱۵۲ - ۶۴۶۲۶۱۲

لاجه فاه

تلفنی آگهی می پذیرد
۳۱۱۱۲۱۵ - ۳۱۱۵۰۸۶
۳۲۸۳۵۰

برنامه امروز سینماهای تهران و شهرستانها
اکبر عابدی - فاطمه معتمد آریا - ماهایا پطروسیان
در فیلم:

هنرپیشه

نویسنده فیلمنامه و کارگردان:
محسن مخملباف

آموزش موسیقی

تلفن ۶۸۷۸۱۱

آموزش موسیقی اصیل

«ویژه بانوان»
۹۸۹۷۸۴

کلاس موسیقی سنتی فرزانه

کرج - تلفن ۳۰۲۲۹

تدریس گیتار

در کوتاه مدت
۶۵۵۷۸۳ - ۸۹۷۴۵۰

در عرض ۷۰
ساعت

انگلیسی

صحبت کنید
۷۶۵۲۴۱

انگلیسی

را ارزانتر و راحت تر از هر جا یا
کتابها و نوارهای (کاست) T.R و
یا FOLLOW ME (ویدئویی)
که با تجربه ۲۵ ساله خود برای شما
تظیم کرده ایم بیاموزید. تلفن:
۶۴۵۹۵۷۱ - ۶۴۵۹۵۲۸ - ۶۷۵۳۰۰
تهران: میدان حسن آباد جنب بانک
ملی طبقه چهارم
انتشارات ایران صفحه
صندوق پستی ۶۹۷۶ / ۱۱۳۶۵

موسیقی

آموزشگاه علمی
آزاد دخترانه

برای
کلاسهای آمادگی کنکور اختصاصی
مرحله دوم و عمومی کلاسهای تکدرس
رشته های تجربی ریاضی فیزیک
علوم انسانی و تکدرس تقویتی اول
تا چهارم دبیرستان ثبت نام می نماید

کلاسها در دو نوبت صبح و عصر
تشکیل می شود

نشانی: تهرانپارس تقاطع بزرگراه رسالت
ورشیدنبش ۱۶۰ غربی
تلفن ۷۷۰۹۹۲ - ۷۸۶۳۳۰۶

دسترسى آسان به كتاب

دسترسى آسان به كتاب

شرکت انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی مفتخر است که طرح فرهنگی دیگری را به مرحله اجرا گذارده است.

پذیرش مشترك برای تمام کتابهای شرکت

از علاقمندان در تهران و شهرستانها دعوت می شود فرم زیر را تکمیل کرده و همراه با این مدارك به نشانی دفتر مرکزی شرکت، واحد فروش ارسال دارند تا کارت اشتراك برای آنها صادر شده و با پست سفارشی برایشان ارسال گردد:

(۱) قطعه عكس

(۲) اصل فیش واریز مبلغ ده هزار ریال به حساب جاری شماره ۱۸۱۵ به نام شرکت انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، نزد بانک صادرات تهران، شعبه کالج ۴۶۶، با ذکر کلمه سپرده.

(۳) معرفی نامه از مؤسسه ای که در آن مشغول به کار یا تحصیل هستید.

تقاضای اشتراك کتابهای شرکت

اینجانب، _____ نام پدر، _____ شماره شناسنامه، _____

صاحبه از، _____ متولد، _____ محل، _____

به نشانی، _____

تلفن، _____

ضمن ارسال دو قطعه عكس ۳×۳ و معرفی نامه و اصل فیش بانکی، خواهشمندم کارت اشتراك کتابهای آن شرکت را برایم صادر فرمایید.

امضا:

کلیه مشترکان، بابت کتابهایی که سفارش می دهند، از ۱۰٪ تخفیف ویژه برخوردار خواهند شد و همه کتابهای ویژه شرکت نیز (که به صورت عمومی عرضه و توزیع نمی شوند)، در صورت تمایل و سفارش، با اولویت برای آنها ارسال خواهد شد.

انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی (شرکت سهامی)

دفتر مرکزی و فروشگاه بزرگ کتاب، تهران، خیابان افریقا، چهارراه شهید حقانی، (جهان کودک)، کوچه کمان، پلاک ۱۴، کد پستی ۱۵۱۸۷، تلفن ۶۸۴۵۶۹/۷۰، صندوق پستی ۳۶۶-۱۵۱۷۵

دسترسى آسان به كتاب

دسترسى آسان به كتاب